

Peder Eilert Nilsen-Lund

Misjonær fra en utpost i Nord-Norge til utposter på Madagaskar.

Minnet om misjonær Peder Eilert Nilsen-Lund har vært levende i Leiranger menighet i flere generasjoner. Han var et levende forbilde for mange. Best er dette kommet til uttrykk ved den minnestøtten som er satt opp ved Leinesfjord kapell. Fra min oppvekst var bildet av ham i våpenhuset i Leiranger kirke og en viss allmenn ærefrykt for hans gjerning det eneste som festet seg i min bevissthet. På 150-årsdagen for hans fødsel ble jeg bedt om å si noen ord om hans liv og virke. Jeg fikk tilsendt noe litteratur, gikk gjennom dette og utarbeidet et kåseri. Dette manuskriptet er senere gått tapt.

Når jeg nå på nytt er bedt om å lage et sammendrag om Peder Eilert Nilsen-Lund's liv, faller det sammen med to andre hendelser:

Vi fikk Øystein Rakkenes's bok *Himmelfolket*, historien om misjonær Hans Schreuder, i julegave i desember, og 17. Januar d.å. sto det et innlegg i *Vårt Land* med tittelen *Misjon ødelegger urfolks kultur* av Anders C. Krogh.

Biografiene om Peder Eilert Nilsen-Lund og Hans Schreuder utfyller hverandre. Hendelsene faller delvis sammen i tid, delvis på sammen kontinent, og begge er utsendt av Det norske misjonsselskap. Begge hadde en livslang troskap mot kallet, store språkkunnskaper, et glitrende intellekt, stor arbeidskapasitet og en inderlig kristen tro. Det norske misjonsselskap hadde, i motsetning til mange andre aktører i samme geografiske område, ingen politiske eller økonomiske motiver for sin virksomhet, kun det ene ønske å spre evangeliet og kalle mennesker til omvendelse. Vekkelse i Norge gikk hånd i hånd med dette arbeidet. Det ene utfylte det andre, ja, var i noen grad en forutsetning for det andre.

Anders C. Krogh er en misjonskritisk røst i vår postmoderne kultur som ved sin generalisering og overforenkling balanserer på grensen til historieforfalskning. Den postmoderne misjonskritikken i vår tid, skygger i noen grad for det idealistiske og uegennyttige arbeidet som er utført av norske misjonærer og deres støtteapparat i Norge over store deler av verden gjennom flere hundrede år.

La meg derfor med frimodighet, men i ærefrykt, gå i gang med å belyse livsveien til Peder Eilert Nilsen-Lund ut fra det materialet jeg har tilgjengelig.

Øystein Rakkenes's bok om Hans Schreuder er en moderne biografi som bygger på et omfattende kildemateriale.

Gabriel Nakkestad's bok om Peder Eilert Nilsen-Lund kom ut på Misjonsforlaget i 1951. Nakkestad ble allerede under andre verdenskrig bedt om å skrive denne biografien, men før manuskriptet var ferdig, forsvant både manuskriptet og mesteparten av kildematerialet hans på reise til Madagaskar. Boken preges nok noe av dette. Kanskje er tiden inne for å skrive denne biografien på nytt?

Peder Eilert Nilsen-Lund ble født på gården Lund i Leiranger 20. Oktober 1842 som den yngste av åtte barn. Faren døde da han var to år gammel, og hans mor ble etterlatt med i alt ni barn hvorav ett fra ektemannens tidligere ekteskap. Familien levde i fattige kår, og mor måtte sette bort alle barna så nær som Peder. Slik Nakkestad beskriver oppveksten til Peder var den preget av en levende kristen tro. Til tross for armod og slit var bønn og bibelhistorie en del av den lille familiens hverdag. Peder var svært lærenem og kunne sin bibelhistorie og de fleste av datidens salmer utenat før han begynte i omgangsskolen på Lund.

Peders tidlige tenår beskrives som vanskelige. Han fikk det Nakkestad beskriver som "lite heldige kamerater" og mistet lysten til å delta i morens andaktsstunder. Resultatet var at hun også måtte sette bort Peder. Årsakene til dette kan vel ha vært flere, kanskje den mest sannsynlige er de fattige levekårene. Men Peder ble til sist sammen med sin søster Birgitte satt bort til en eldre bror, Daniel, på Måløy. Også Daniel og hans kone var levende kristne og holdt daglige andakter i heimen.

Da Birgitte giftet seg med Svend Hansen på Åsjord og flyttet dit i 1862, flyttet Peder og en eldre bror dit sammen med henne. En av Peders brødre, Karl Nilsen-Lund, bodde på Lysnakkan like vest for kirken på Leines. Peder var også ofte der. På denne måten fikk Peder sin oppvekst og slekt spredt på flere forskjellige steder i gamle Leiranger kommune. Hans ettermæle ble da også et felleseie for mange her. Men disse oppbruddene i barndom og oppvekst sammen med en levende kristen tro hos familie og lærere han møtte, bidro nok til å skape grobunn for hans senere livsgjerning.

De første voksne årene rodde Peder som de aller fleste mannfolkene i bygda fiske, i første rekke på Lofoten. Men også her møtte han en levende kristen tro på forsamlingshusene i fiskeværene. Etter flere åndelige kriser i ungdomsårene fremsto han nå som en glad kristen, og hans livsgjerning var klar.

Allerede i 1862 ble han opptatt som elev ved lærerskole i Tromsø. Det er interessant å lese Peders begrunnelse for å ta lærerskolen: Han følte seg kalt til å bli lærer, i første rekke for å spre evangeliet blant barn og unge."Han kjente med hellig tvang forpliktelsen til å arbeide for Gud blant folket sitt ..... Kallet til å være lysbærer for sitt eget folk drev ham til lærerskolen ..... Han var seg bevisst at lærerskolen i Tromsø faktisk var fortsettelsen av en ren misjonærskole" i følge Nakkestad.

I Tromsø måtte Peder som student videreføre sitt nøysomme liv. Kostholdet var bokstavelig talt magert, og lærerskoleelevene gikk under navnet "grautmunkene" fordi de fleste måltidene i hovedsak besto av grøt. Undervisningen ved lærerskolen var svært intens med et stort pensum som krevde lesing både dag og natt. Men Peder klarte eksamen med glans, og etter endt utdanning begynte han som lærer i Skjærstad. Han ble en høyt skattet lærer.

På kveldstid holdt han møter rundt om i bygdene med andakter, undervisning og salmesang. Etter hvert spredte vekkelsen seg i bygda. Om søndagene var det friluftsmøter på kirkebakken før gudstjenesten. Han fikk så mye arbeid med dette at han etter en tid inviterte en forkynner fra Måløy i Leiranger til Skjærstad for å bistå i arbeidet. Men denne forkynneren var en ryddig mann. Han skrev først til soknepresten i Skjærstad for å orientere om at han hadde tenkt å komme til bygda for å bistå i vekkelsesarbeidet på stedet. Søndagen etter tok soknepresten brevet opp fra prekestolen og sa at ” dersom forkynneren og den unge læreren hadde så overvettets trang til å forkynne, så kunne de jo reise til hedningene med budskapet”.

Dette gjorde sterkt inntrykk på Peder og bidro til å feste fokus på det misjonsskallet han egentlig bar på. Og veien gikk til Det norske misjonsselskap som fra før hadde mottatt en god del av de pengene som var samlet inn i forbindelse med misjonsarbeidet i Skjærstad.

Peder gikk på Misjonshøyskolen i Stavanger fra 1868 – 1873. Siste året gjennomlevde han en personlig krise som nær hadde veltet alt håp om å komme ut som misjonær, men med samtaler, bønn og støtte fra nære venner snudde dette kort tid før de avsluttende eksamenene, og han gjennomførte alle med gode resultater.

Peder Eilert Nilsen Lund hadde mange fremragende egenskaper. Han var viden kjent for sin salmesang og sin innsiktsfulle forkynnelse. Han var en intellektuell kapasitet og kom ofte i diskusjoner med sine lærere. Dogmatikkens formuleringer var en utfordring og førte til alvorlige diskusjoner. For ham var det evangeliske livet viktigst, den bibeltro nærhet til Kristus. Kanskje sto han i en haugiansk tradisjon, kanskje ville han i dag blitt kalt for pietistisk. Peder hadde store språkkunnskaper. Han var vennlig, diplomatisk, men likevel sterk, - i virkeligheten både fysisk og psykisk. Og så var han praktisk anlagt. Alt dette skulle han senere få god bruk for i sitt mangeårige liv som misjonær på Madagaskar.

Hans Schrøder hadde sin første og eneste reise som Misjonsselskapets utsending til Madagaskar i 1872. Han inngikk her en avtale med dronningen som åpnet for at Det norske misjonsselskap kunne starte arbeid på øya for fullt. To år senere kom den første større kontingenten med misjonærer fra Norge til Madagaskar. Det var i alt 10 misjonærer som seilte ut fra Stavanger i mars 1873 med misjonsselskapets eget skip Elieser og ankom Tamatave på østkysten av Madagaskar den 11. August samme år. Nilsen-Lund kom først til hovedstaden og startet arbeidet med å lære seg gassisk og for øvrig bli kjent med forholdene i landet. Etter nøye overveielser fra misjonsselskapets side ble han sammen med tre andre misjonærer sendt mot innlandet for å starte arbeidet der.

Ingen i innlandet eller lengre vest på øya hadde kjennskap til kristendommen. De levde under det som beskrives som ”et hardt hedenskap”. Kulturen var preget av mye angst og hekseri med ofring blant annet av levende spedbarn. Fra vest trengte tallrike røverbander mot innlandet, drepte for fote, tok slaver og budskap og ellers hva de kom over av verdier samtidig som de brente ned landsbyene. Dette var faktisk deres levevei. Liv hadde ingen verdi. Alt dette skapte mye frykt og elendighet hos hele befolkningen både i innlandet og mot østkysten. Inn mot dette røverreiret ble misjonærene sendt.

Fredag den 30. April 1875 nådde misjonærene og deres følge åskammen mot Ambatodalen. Det var et vakkert syn, en frodig dal med en vakker landsby – Ambato. Allerede dagen etter hadde de fått avklart med høvdingen hvor de kunne bygge misjonsstasjonen. Og søndag holdt den første gudstjenesten.

I innlandet vest for Ambato lå byen Fianarantsòà, men videre vestover lå Baralandet og Sakalavenes land. Disse hadde en befolkning på en halv million mennesker som i hovedsak livnærte seg som røvere. De lå i bakhold langs alle veiene og røvet reisende. De kom inn i Ambato dalen og svidde av landsbyene, drepte og tok slaver og buskap og alt de kunne få med seg av verdier. Å kristne røverbandene ble etter hvert et levende og vedvarende kall for Peder Eilert Nilsen-Lund.

I utgangspunktet fikk han ansvaret for arbeidet på misjonsstasjonen på Ambato. Etter en konferanse blant de norske misjonærene i Fianarantsòà i juni startet Peder arbeidet i Ambato den 17. Juli 1875. Han var alene, bokstavelig talt på bar bakke. Alt måtte bygges fra grunnen, først stråhytter til seg selv og to gassiske medarbeidere. Starten med arbeidet på misjonsstasjonen var vanskelig fordi innbyggerne i liten grad var vant med tungt fysisk arbeid. I tillegg hadde dalens medisinmenn satt ut rykte om at Peder egentlig ikke var et menneske, men en hund i menneskeskikkelse. Etter kort tid fikk han gassiske medhjelpere fra to nærliggende misjonsstasjoner og kunne sette i gang arbeidet med å bygge misjonsstasjonen og kirken. Imens satte han i gang skole for barna i Ambato. Kort tid etterpå opplevde Peder det første røverbandenes herjinger i Ambato, plyndring og regulær krig med rifler og spyd. Kvinner, barn og budskap ble røvet og mennene som holdt vakt ble drept.

21. november 1875 var stasjonsbygningen på Ambato ferdig, en bygning på 4 x 10 m². Hvor han kom forkynte Peder Evangeliet og talte om Guds frelse ved Jesus Kristus. I april året etter at Peder kom til Ambato ble den første kristne innskrevet i menigheten. Det var en av høvdingens slektninger. Den 7. Mai ble de to første døpt på Ambato. Etter dette ble det lettere å få folk i arbeid. I byggeperioden sysselsatte Nilsen-Lund flere hundrede mann på misjonsstasjonen.

Flere misjonsprosjekter i Vest-Madagaskar ble forsøkt på begynnelsen av 1870-tallet, men misjonærene måtte gi opp. På misjonskonferansen i 1877 ble det vedtatt at Peder Eilert Nilsen Lund sammen med Arne Walen skulle være utsendingene sørover langs østkysten og til Vest-Madagaskar. Walen var offisielt leder. Dette ble en legendarisk reise. Dagboksnotatene både til Walen og Peder kom ut på Misjonselskapets forlag i 1887. Underveis skilte de lag, og Peder fortsatte over store områder på egen hånd sammen med vevisere og bærere. Reisen bød på nesten permanent livsfare. Overalt kunne de møte røverbander. I flere landsbyer ble det krevd toll for å få passere. Flere ganger ble Peder og følge tatt til fange av røvere. De ble tatt inn til landsbyen røverne kom fra og plassert i hytter med vakter utenfor. I ett tilfelle trodde Peder at alt kom til må ende med en tragedie, og på et avtalt signal fra han flyktet hele reisefølget, og han selv ble alene igjen som fange. Men en av de som flyktet fant ikke veien og vendte tilbake til fangenskapet. På den måten ble de to sammen. I slike situasjoner var Peder en god diplomat og forhandler. Han kunne argumentere med røverne om konsekvensene av deres røveri og slavedrift. Han var strek i argumentasjonen, hadde stor

menneskelig innsikt og flettet ofte inn budskapet om Kristus i samtalene med røverne. Han var aldri bevæpnet og brukte aldri i noen sammenheng vold eller fysisk selvforsvar. På den måten vant han respekt og tillit selv hos dem som hadde mistillit til alt og alle, og ingen i hans følge led overlast på reisene.

På sine reiser over flere år besøkte Peder hele Sør-Madagaskar, både øst og vestsiden. Han tok også en kortere tur nordover i innlandet. Men basen hans var Ambato. Under hans ledelse ble det bygget en stor kirke og flere skoler på det stasjonsområdet han hadde fått tildelt.. Bygningene var av solid tømmer, og kirken fikk tak av ekte skifer fra et skiferbrudd som Peder selv anla like utenfor Ambato. Peder var en glimrende sanger. Og gasserne kunne synge. Peder lærte dem et spesielt flerstemt notesystem (solfaskrift), og i 1881 utga han fra eget trykkeri en hel melodibok med solfaskrift. Han laget sangskoler, skrev salmer og underviste. Korsangen lød sterk på misjonsstasjonen og utover i Ambato-dalen. Etter fem år var 180 barn innskrevet som elever ved barneskolen og 7 lærere ansatt. - I 1882 var det 3500 elever ved misjonsselskapets barneskole i Ambato - .

I lange perioder var han også lærer på lærerskolen i Masinandrana inntil han reise hjem på et Norgesbesøk i 1884. Han kom tilbake til Norge med svekket helse etter 10 års intenst arbeid, både fysisk og psykisk. Han var bare 42 år, men virket mye eldre. I lange perioder hadde han arbeidet både dag og natt med undervisning, salmebok, forkynnelse, sjelesorg og nye reiser.

En måned etter at han kom til Norge var det generalforsamling i NMS i Oslo. Peder Eilert Nilsen-Lund holdt avslutningsgudstjenesten i Trefoldighetskirken. Denne preken er senere trykket og forteller mye om hans levende kristen tro og omsorg for misjonsarbeidet.

Etter hjemkomsten ble han engasjert som reisende emissær for NMS over store deler av Norge. Han var det levende vitnesbyrd fra misjonsmarken, og han var en stor og hjertevarm forkynner. Han reiste så å si i ett. Han var to ganger i Nord-Norge og også på besøk i Leiranger. Han ble i Norge i to år og reiste ut igjen sommeren 1886. Norges-oppholdet hadde ikke vært noe hvileskjær, men ny inspirasjon hadde han fått, nytt påfyll i sitt kristenliv.

Ved tilbakekomsten til Madagaskar fikk han et kraftig malariaanfall. Først ved årsskiftet kom han tilbake til Ambato. Oppgaven med å komme i gang med misjonsarbeid i sør- og vest-Madagaskar lå tungt på ham. Han var rede til å gå, og han ønsket å dra alene. Dette ble også vedtaket på misjonskonferansen, og Olsokdagen i 1887 dro Nilsen-Lund og hans følge vestover og inn i Baraland.

Reiseskildringen fra denne turen er fylt av dramatikk, om overfall, om fangenskap, om nederlag og seier. Seier var å overleve, å få fortalt om Jesus, å få plantet frø fra evangeliet og lære landet og folket å kjenne. Flere ganger satte han seg selv i pant i røverlandsbyene for at resten av følget skulle komme seg fri. På mirakuløst vis kom han seg videre, gjennom det ene stammeområdet etter det andre. Når han kom seg levende gjennom så hadde det sammenheng med hans evne til å påpeke at han ikke hadde gjort noe galt, at han gikk i fredens og det godes ærend og at han aldri bar våpen av noe slag. Han ble beundret og respektert der han dro fram, og rykte om hans reise gikk ofte foran ham. På denne måten reiste han på kryss og tvers over hele Sør-Madagaskar. Han observerte mye elendighet på reisene, særlig undertrykkelse,

mishandling og drap av kvinner, barn og slaver gjorde sterkt inntrykk., Den 26. November 1887 kom han tilbake til Ambato etter en reise på 4 måneder.

Reisen vakte enorm oppsikt også hos myndighetene på Madagaskar. Nilsen-Lund oversatte reiseberetningen til gassisk, fikk den trykket på kvekernes boktrykkeri og overleverte den så etter oppfordring til førsteministeren på øya.

Hele Sør-Madagaskar ble på denne måten lagt åpen for NMS. I mars 1888 dro han til østkysten og videre sørover til Vangaindrano der han reiste en ny misjonsstasjon. Om våren samme året ble kirkebygget reist, delvis ved hjelp av 60 frivillige mannskaper som kom sammen med selveste guvernøren til misjonsstasjonen for å bistå med kirkebygget. Allerede i slutten av august 1888 sto kirken ferdig. Men så reiste Nilsen-Lund videre, denne gangen med et større følge for å starte en ny misjonsstasjon på sørspissen av Madagaskar ved Fort-Dauphin, og 18. November 1888 var han tilbake på Ambato igjen.

I juli 1890 forlot Nilsen-Lund igjen Ambato for å dra inn i Baraland. Røverne herjet verre enn noen gang. Folk i Ambatodalen var vettskremte. Alle hadde våpen med seg hvor de gikk. Også denne reisen var med livet som innsats. Gang på gang ble de omringet av røvere og tatt til fange, og hver gang klarte Nilsen-Lund å avverge katastrofen med sin vennlige og geniale argumentasjon og el levende overbevisning og tro på sitt kall. Selv soldater ble tatt til fanger og gjort til slaver for røverne, men aldri Nilsen-Lund og hans følge.

Et halvt år senere den 2. Januar 1891 var han tilbake igjen, men allerede 5. Februar tok han ut på en ny reise til Øst-Baraland og kom tilbake derfra 26. Februar. Fra april 1892 til april 1893 foretok han så ytterligere tre reiser vestover til Baraland. Disse reisene er beskrevet som oppdagelsesreiser og misjonsreiser og var i større grad uten den dramatikken som han opplevde på de første reisene sine.

I 1893 fikk han reist et nytt kirkebygg i Ambato på 32 x 13 m² med 10 meter høye vegger og 15 tonn skiferstein på taket. Denne kirken som ved enkelte høytideligheter har huset 2000 mennesker står den dag i dag.

31. juli 1893 la Nilsen-Lund ut på en ny reise mot et område i indre del av Vest-Madagaskar der det tidligere hadde vært misjonærer uten å få fotfeste. Også denne gangen opplevde han og følge å bli tatt til fange. Tre av bærerne hans ble syke, og han måtte fysisk stille seg mellom røverne og sine egne sengeliggende bærere for at ikke disse skulle bli tatt av dage. Selv ble han bunnet til et tre mens spydene haglet rundt ham så flisene føk. Da kom det et enormt stjernesudd til syne på himmelen med en uvanlig strålekraft og en lang hale. Det ble som et gnistrende lyn fra himmelbryn til himmelbryn. Dette overvældet røverne, og Nilsen-Lund ble løst fra båndene. 26. Oktober 1893 var han tilbake på Ambato igjen.

I juli 1894 tok han igjen ut på en stor reise, denne gangen til nordre del av Baraland. Dette var også røverland hvor noen av de mest brutale bandittene, innenlands-sakalavaene, holdt til. Dit dro Nilsen-Lund i en alder av 52 år. Men nå var ryktet om han nådd over mesteparten av Baraland, og han ble mottatt med ærefrykt også blant røvere som gjerne ville være hans venn.

Men så gikk det gradvis mot en ny heimreise. Den 30. Oktober 1897 forlot Nilsen-Lund Madagaskar, det skulle vise seg, for siste gang. Han var syk, og på reisen nordover stanset han i Frankrike hvor han ble undersøkt av lege. Han hadde hjertesvikt, forstørret lever og milt og anemi, det meste sannsynligvis som følge av malariasykdom. Det ble ordnet et rekonvalesentopphold i Frankrike og først utpå året 1900 kom han hjem til Norge. I de kommende årene arbeidet han som emmisær og reiste rundt over hele landet. I 1901 skrev han til NMS og ba om å få reise ut igjen til Madagaskar, men ledelsen mente han ikke lenger hadde helse til det. I tillegg mente de at hans forkynneregenskaper best kunne utnyttes som reisende emmisær for selskapet i Norge. Slik ble det også.

De siste årene av livet reiste han rundt over store deler av landet, forkynte evangeliet og fortalte fra misjonsarbeidet. Om vinteren i den kalde årstiden oppholdt han seg i Frankrike. Hele tiden arbeidet han med teologien og pedagogikken i forkynnelsen. Han var berømt for sin bruk av dobbeltekster, en fra det gamle og en fra det nye testamentet. Han var en enestående taler med stor evne til å få kontakt med forsamlingen. Misjonsselskapets kretser kappes hele tiden med å få han som forkynner. Det fortelles om hans bønneliv at han bad nesten hele tiden, både natt og dag.

Nakkestad skriver: Da han for siste gang talte i Leines kirke under et stort stevne, flommet lyset med sterke farger fra midnattssolen inn over forsamlingen mens de sang utgangssalmen. Da salmen var slutt, sa Peder Eilert Nilsen-Lund: ”Venner, måtte aldri Livets sol gå ned over Leines.” Det ble støtet til vekkelse der. Og de som ble med ble med ble bevart til deres dagetall var til ende.

La disse ord være til ettertanke: ”Måtte aldri Livets sol gå ned over Leines”

Vi kan spørre oss selv hva Peder Eilert Nilsen-Lund ville ha sagt til oss i dag om han kunne ha talt inn i vår tid. Hva ville han ha sagt til KRL-faget med liten eller ingen k, han som tok lærerskolen for å forkynne evangeliet til nye generasjoner? Hva ville han ha sagt til alt det andre som vil rive vår kirke i stykker?

Ingen av oss kan svare på hans vegne, men et ord sitter igjen i mitt indre fra langfredagsteksten: Joh 18, 37-38. Pilatus spurte: Hva er sannhet?

I dag er dette spørsmålet brennende på mange tunger, og mange er de som påberoper seg å ha svaret, sitt eget svar. Og kirken strever med å integrere de mange stemmende og svarene i en enhetlig teologi.

Kirkens fokus i vår tid er det kontroversielle og tidsaktuelle. I Nakkestads biografi og i sitatene fra Peder Eilert Nilsen-Lund er det evangeliet om Jesus og hans frelsesverk for syndere som står i fokus. Kanskje skulle kirken se litt mer i den retningen: I stedet for det kontroversielle og tidsriktige: Å ha fokus på forkynnelsen av evangeliet!